

Školy pro nadané, či vybrané? Mezinárodní srovnání¹

SRPEN 2026

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ*

Shrnutí klíčových skutečností

- Vzdělávací systémy v Evropě se neliší pouze tím, jak přímo podporují nadané žáky, ale také tím, jak intenzivně nadané žáky selektují do škol a jejich různých typů. Způsob, intenzita a časování selekce pak stanovují míru (ne)rovnoměrné koncentrace nadaných žáků ve školách. To následně spoluurčuje, v jakém vrstevnickém a vzdělávacím prostředí se jejich nadání dále rozvíjí. Zvláštní pozornost věnujeme tzv. rané selekci, která rozděluje žáky už v nízkém věku, kdy jejich vzdělávací možnosti výrazně ovlivňuje rodinné zázemí. V českém prostředí se jedná o selekci do víceletých gymnázií.
- Naše analýza, zřejmě první svého druhu, mapuje rozložení kvantitativně nadaných žáků napříč školami v evropských zemích, odhaluje roli selekce a identifikuje specifika škol s vyšším podílem nadaných. Kvantitativně nadané žáky definujeme jako ty dosahující nejvyšších úrovní v matematických testech mezinárodních šetření TIMSS 2019 žáků 4. ročníků, TIMSS 2023 8. ročníků a PISA 2022 žáků 15letých. Zvláštní pozornost pak věnujeme situaci Česka.
- Naše zjištění ukazují, že ve 4. ročnících ještě nejsou rozdíly mezi selektivními a neselektivními vzdělávacími systémy výrazné. Nadaní žáci jsou v tomto věku mezi školami rozloženi relativně rovnoměrně, i když mezi zeměmi určité rozdíly existují. Výraznější koncentrace nadaných se objevuje později v 8. ročnících a u 15letých žáků, tedy ve věku, kdy v zemích s ranou selekcí již část žáků prošla prvním výběrem. Právě v těchto zemích, například v Česku, Slovensku nebo Maďarsku, se nadaní žáci častěji soustřeďují v menším počtu škol. Naopak země bez rané selekce, zejména severské, vykazují rovnoměrnější rozložení nadaných mezi školami i v pozdním věku.

¹ Tato práce vznikla v rámci projektu Talent s podporou RSJ Nadace. Tato studie reprezentuje pouze názor autorky, a nikoli oficiální stanovisko Ekonomického ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK (CERGE). Za cenné komentáře a rady ke konceptu studie autorka děkuje Romanu Folwarcznému, Janě Strakové, Nikole Šrámkové a také kolegům Danielu Münichovi, Václavu Korbelovi a Aleně Bičákové. Případné chyby však jdou pouze na vrub autorky. Studie byla vydána s podporou Akademie věd ČR a IOCB TECH.

* CERGE-EI, společné pracoviště UK a EKÚ AV ČR, v. v. i.

- Naše analýza dále ukazuje, že selekce může výrazně ovlivnit, v jakých školách a v jakém prostředí se nadaní žáci vzdělávají. V systémech s ranou selekcí, jako je Česko, se nadaní žáci častěji koncentrují v menším počtu škol a tyto školy se od ostatních složením žáků výrazně liší. To může části nadaných nabízet podnětější prostředí, ale znevýhodňovat ostatní nadané mimo selektivní proud, a tím dále zvyšovat rozdíly mezi školami a žáky.
- Školy s vyšším podílem nadaných se od ostatních škol liší především složením žakovské populace. Nejvýraznější rozdíly nacházíme v socioekonomickém zázemí žáků, zejména ve vzdělání rodičů a celkovém rodinném zázemí. Rozdíly se objevují také v některých aspektech výuky, například v míře samostatné práce v hodinách matematiky nebo ve schopnosti učitelů udržet disciplínu ve třídě. Tyto rozdíly jsou však méně výrazné než rozdíly v socioekonomickém složení škol.
- Raná selekce má tendenci tyto rozdíly mezi školami více prohlubovat. V zemích s ranou selekcí jsou rozdíly mezi školami s podprůměrným a nadprůměrným podílem nadaných výraznější právě v socioekonomickém složení. V rámci sledovaných evropských zemí patří v tomto ohledu Česko k zemím s největšími rozdíly. Naopak u výukových metod nebo disciplíny se nezdá, že by selekce hrála stejně významnou roli. Lepší podmínky ve školách s vyšší koncentrací nadaných tak souvisejí spíše s charakteristikami žáků než s výrazně odlišnou výukou.
- V Česku raná selekce vytváří nerovnosti i mezi samotnými nadanými žáky. Přestože se část kvantitativně nadaných žáků přesouvá na víceletá gymnázia, nezanedbatelná část – přibližně až polovina – jich zůstává na školách základních. Školní prostředí těchto dvou skupin se však výrazně liší. Na víceletých gymnáziích tvoří nadaní žáci významnou část žakovské populace, zatímco na základních školách bývají často mezi 15letými žáky jediní nadaní ve škole. To naznačuje, že možnosti rozvoje nadání mohou být výrazně spojeny s rodinným zázemím a dostupností informací o vzdělávacích možnostech.
- Naše zjištění mají řadu implikací pro vzdělávací politiku. Je žádoucí zmírňovat negativní dopady rané selekce a posilovat prostupnost vzdělávacího systému. Je potřeba systematicky podporovat nadané žáky i v běžných základních školách, aby rozvoj jejich talentu nezávisel pouze na jejich úspěšnosti při přechodu na víceleté gymnázium. Důležitá je také dostupnost informací o vzdělávacích možnostech a tedy informovanost, zejména v rodinách s nižším socioekonomickým statusem. Roli hraje i zahrnutí práce s nadanými do obsahu počátečního a dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků všech typů škol a pravidelné monitorování rozdílů mezi školami.

Schools for Gifted Students or Selected Students? International Comparison²

AUGUST 2026

MIROSLAVA FEDERIČOVÁ*

Summary of key issues

- European educational systems differ not only in terms of how directly they support gifted students, but also in how extensively they identify gifted students and the various types of schools available to them. The method, extent, and timing of selection of gifted students into schools determine the degree of (un)even concentration of gifted students across schools. This, in turn, helps to determine the peer and educational environment in which their giftedness will develop. We pay particular attention to “early selection,” which sorts students at young ages, while their educational opportunities are significantly influenced by their family background. In the Czech context, this refers to selection into selective secondary schools.³
- Our analysis, which is apparently the first of its kind, maps the distributions of quantitatively gifted students across schools in European countries, reveals the role of selection, and identifies the characteristics of schools with higher proportions of gifted students. We define quantitatively gifted students as those who achieve the highest scores on mathematics tests in international assessments: TIMSS 2019 for 4th graders, TIMSS 2023 for 8th graders, and PISA 2022 for 15-year-olds. We pay particular attention to the situation in the Czech Republic.
- Our findings show that, in 4th grade, the differences between selective and non-selective educational systems are not yet significant. At this age, gifted students are distributed relatively evenly across schools, although certain differences exist between countries.

² This work was produced as part of the Talent project with support from the RSJ Foundation. This study represents only the author's opinion and not the official position of the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences, or the Center for Economic Research and Graduate Studies at Charles University (CERGE). The author would like to thank Roman Folwarczny, Jana Straková, and Nikola Šrámková, and her colleagues Daniel Münich, Václav Korběl, and Alena Bičáková for their valuable comments and advice on the draft of this study. Any errors are solely the responsibility of the author. The study was produced with support from the Czech Academy of Sciences and IOCB TECH.

* CERGE-EI, a joint workplace of Charles University and the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences.

³ After completing the first five years of primary school, a small share of students can transfer to selective eight-year secondary schools (gymnasia). These schools cover both lower- and upper-secondary education.

A more pronounced concentration of gifted students appears later, in 8th grade and among 15-year-old students—that is, at ages when, in countries with early selection, some students have already undergone their first round of selection. It is precisely in these countries—such as the Czech Republic, Slovakia, and Hungary—that gifted students are more often concentrated in a smaller number of schools. In contrast, countries that do not apply early selection—particularly Nordic countries—show a more even distribution of gifted students across schools even at later ages.

- Our analysis further shows that selection can significantly influence the schools and environments in which gifted students are educated. In systems with early selection, such as the Czech Republic, gifted students are more often concentrated in a smaller number of schools, and these schools differ significantly from others in terms of student composition. This may offer a more stimulating environment for some gifted students, but it can disadvantage other gifted students who fall outside the selective track, thereby further widening the gaps between schools and students.
- Schools with higher proportions of gifted students differ from other schools primarily in the composition of their student body. The most significant differences are found in the students' socioeconomic background, particularly in their parents' education and overall family backgrounds. Differences also emerge in certain aspects of instruction, such as the extent of independent work in math classes and teachers' ability to maintain discipline in the classroom. However, these differences are less pronounced than differences in the socioeconomic composition of the schools.
- Early selection tends to further widen these differences between schools. In countries with early selection, the differences between schools with below-average and above-average proportions of gifted students are more pronounced precisely in terms of socio-economic composition. Among the European countries we examine, the Czech Republic ranks among those with the greatest differences in this regard. Conversely, selection does not appear to play an equally significant role when it comes to teaching methods. Better conditions in schools with higher concentrations of gifted students are more closely related to the characteristics of the students than to significantly different teaching methods.
- In the Czech Republic, early selection creates inequalities even among gifted students themselves. Although some quantitatively gifted students transfer to selective secondary schools, a significant portion—up to about half—remain in basic schools. The school environments of these two groups differ significantly. At selective secondary schools, gifted students make up a significant portion of the student body, whereas in basic schools, the gifted 15-year-olds are often the only gifted students in the school. This suggests that opportunities for developing giftedness may be closely linked to family background and access to information about educational options.
- Our findings have a number of implications for education policy. It is desirable to mitigate the negative effects of early selection and to enhance the permeability of the education system. There is a need to systematically support gifted students including those in regular basic schools, so that the development of their talents does not depend solely on their success in transitioning to a selective secondary school. It is also important to ensure access to information about educational opportunities—and thus to promote awareness—particularly among families with lower socioeconomic status. Another key factor is incorporating principles for working with gifted students into the initial and continuing education of teaching staff at all types of schools, and regularly monitoring disparities among schools.